POSLOVNI ANĐELI U EUROPI

Vladova, Mirela

Master's thesis / Specijalistički diplomski stručni

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:124:634172

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Repository / Repozitorij:

REFST - Repository of Economics faculty in Split

zir.nsk.hr

UNIVERSITY OF SPLIT

dabar

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

POSLOVNI ANĐELI U EUROPI

Mentor:
dr. sc. Marija Šimić Šarić

Student:
Mirela Vladova

Split, rujan 2016. godine

Sadržaj

1. UVOD 3

1.1. Definiranje problema i predmeta istraživanja 4

1.2. Ciljevi rada 4

1.3. Metode rada 5

1.4. Doprinos istraživanja 5

1.5. Struktura rada 5

2. POJAM I RAZVOJ POSLOVNIH ANĐELA 7

2.1. Vrste poslovnih anđela 8

2.2. Javne politike i podrška poslovnim anđelima 10

2.3. Razlike između poslovnih anđela i fondova rizičnog kapitala 11

3. MREŽE POSLOVNIH ANĐELA 13

3.1. Europska mreža poslovnih anđela-EBAN(European Business Angel Network) .. 14

3.2. Mreža poslovnih anđela Ujedinjenog Kraljevstva-UKBAA (UK Business Angels Association) 16

3.2.1. Angel CoFund 17

3.2.2. Mreža poslovnih anđela u Londonu 17

3.3. Španjolska mreža poslovnih anđela-ESADE BAN (España Ángels de Negocios Business Angels Network) 18

3.4. Njemačka mreža poslovnih anđela-BAND (Business Angels Netzwerk Deutschland) 19

3.5. Finska mreža poslovnih anđela-FiBAN (Finland Business Angels Network) 21

3.6. Nizozemska mreža poslovnih anđela-NL BAN (Netherland Business Angels Network) 22

3.7. Talijanska mreža poslovnih anđela-IBAN (Italian Business Angels Network) 23

3.8. Hrvatska mreža poslovnih anđela (CRANE) 25

4. ANALIZA ULAGANJA POSLOVNIH ANĐELA NA PODRUČJU EUROPE 26

4.1. Usporedba ulaganja poslovnih anđela na primjeru Ujedinjenog Kraljevstva i Italije 28

4.1.1. Ujedinjeno kraljevstvo 28
4.1.2. Italija..... 31
4.2. Usporedba ulaganja poslovnih anđela na primjeru Španjolske i Finske..... 34
4.2.1. Španjolska 34
4.2.2. Finska 36
5. ZAKLJUČAK..... 39
LITERATURA..... 41
POPIS SLIKA..... 45
POPIS TABLICA 45
POPIS GRAFIKONA 45
SAŽETAK..... 46
SUMARRY..... 46

1. UVOD

Predmet ovog završnog rada su poslovni anđeli u Europi. Poslovni anđeli pripadaju jednom od oblika alternativnih načina financiranja. Kao individualne ulagače, možemo ih okarakterizirati kao uspješne poduzetnike koji sudjeluju u financiranju start-up projekata visokog rizika, ulaze u vlasnički udio i pružaju pomoć u daljnjem razvoju poduzeća u koje su uložili (CRANE, 2016).

Najprivlačnija ulaganja poslovnim anđelima su ulaganja u računalne programe, medicinska pomagala, usluge i biotehnologiju (Statistics Compendium, 2014).

Unatoč uspješnom poslovanju, postoji veliki rizik ulaganja a to je nemogućnost procjene ukupne vrijednosti tvrtke. Danas u Europi, vodeće zemlje po ulaganjima poslovnih anđela su Ujedinjeno Kraljevstvo, Španjolska, Rusija i Francuska, dok Finska, Švedska, Italija i Nizozemska bilježe pad ulaganja (Statistics Compendium, 2015).

U radu će biti provedeno istraživanje ulaganja poslovnih anđela u pojedinim državama, u razdoblju od 2010.- 2015. godine. Kako bi podatci bili razumljiviji biti će grafički i tablično prikazani.

Nadalje, kroz ovaj rad koristit će se različite metode rada sa svrhom što kvalitetnijeg prikaza poslovnih anđela i njihovog poslovanja. Naglasak je na poslovne anđele u Europi, a s obzirom da i u Hrvatskoj postoji mreža poslovnih anđela jedan dio ovog rada osvrnut će se i na njih.

1.1. Definiranje problema i predmeta istraživanja

Poslovni anđeli u Europi predmet su ovog završnog rada. Poslovne anđele definiramo kao individualne ulagače koji svoja vlastita sredstva ulažu u start-up poduzeća s visokim rizikom poslovanja. Njihov cilj nije samo osobna zarada nego i pružanje pomoći u razvoju poduzeća. Što se tiče načina ulaganja, mogu ulagati samostalno ili sa drugim poslovnim anđelima. Najčešće ulažu u informacijsku i komunikacijsku tehnologiju odnosno ICT sektor. Zanimljiva područja za ulaganje su im i medicinska tehnologija, proizvodnja, prodaja i distribucija i sl.

Svaki prosječni poslovni anđeo u Europi ima jednu investiciju godišnje, a postoje i oni koji bilježe 4 i više investicija godišnje. Najaktivnije Europske države po ulaganjima poslovnih anđela su Španjolska, Ujedinjeno Kraljevstvo i Njemačka, dok tradicionalno aktivne Finska, Italija, Švedska i Nizozemska u posljednjih nekoliko godina bilježe pad ulaganja, što je ujedno i problem ovog završnog rada. U ovom radu usporedbom različitih podataka objasnit će se razlog pada odnosno rasta ulaganja.

1.2. Ciljevi rada

Ciljevi ovog završnog rada su sljedeći:

- objasniti pojam i razvoj poslovnih anđela te njihovu ulogu u tržišnom poslovanju,
- navesti i objasniti vrste poslovnih anđela,
- definirati mreže poslovnih anđela,
- analizirati razloge promjena ulaganja na tržištu poslovnih anđela u Europi.

1.3. Metode rada

U ovom završnom radu koristiti će se sljedeće metode:

- *Deskriptivna metoda*- opisivanje činjenica, procesa i predmeta na jednostavan način,
- *Komparativna metoda*- uspoređivanje istih ili srodnih činjenica, odnosno utvrđivanje njihove sličnosti i razlika među njima,
- *Metoda analize*- raščlanjivanje složenih pojmova na njegove jednostavne dijelove,
- *Grafičko i tablično prikazivanje podataka*- prikaz prikupljenih podataka u grafičkom i tabličnom obliku.

1.4. Doprinos istraživanja

Istraživanje podataka i činjenica o poslovnim anđelima doprinijet će boljem razumijevanju samog pojma poslovnih anđela, njihovoj ulozi na tržištu te važnosti promicanja uloge poslovnih anđela kao pokretača gospodarskog razvoja u pojedinim državama Europe.

1.5. Struktura rada

Završni rad strukturiran je u pet poglavlja.
U uvodnom dijelu rada opisuje se predmet i problem završnog rada, ciljevi rada te korištene metode prilikom pisanja rada.

U drugom dijelu rada opisani su poslovni anđeli, njihova povijest i razvoj, vrste poslovnih anđela, ključne razlike između poslovnih anđela i fondova rizičnog kapitala te još nekoliko njihovih bitnih karakteristika.

Treće poglavlje odnosi se na mreže poslovnih anđela u Europi. Detaljno su opisane mreže vodećih europskih država po ulaganjima poslovnih anđela te mreže država koje bilježe pad ulaganja poslovnih anđela. Također, opisan je i EBAN (Europska mreža poslovnih anđela) i sva njegova obilježja.

U četvrtom dijelu analizirana su ulaganja poslovnih anđela po pojedinim državama, ulaganja po godinama, sektorima, dobi i sl. Detaljno su uspoređene vodeće zemlje po ulaganjima poslovnih anđela sa onim zemljama koje bilježe pad ulaganja. Posljednje poglavlje rada je zaključak u kojem se ističu rezultati provedenog istraživanja.

2. POJAM I RAZVOJ POSLOVNIH ANĐELA

Pojam "Poslovni anđeo" pojavio se u SAD-u (Broadway) kada su moćni pojedinci osiguravali novac za održavanje kazališnih priredbi da bi poslije sudjelovali u podjeli dobiti (Wikipedija, 2016a).

Poslovni anđeli su:

- *uspješni poduzetnici* koji sudjeluju u financiranju start-up projekata visokog stupnja rizika na način da sudjeluju u vlasničkom udjelu tvrtke u koju su uložili te pružaju pomoć u daljnjem razvoju.
- *privatne osobe* često vrlo visoke neto vrijednosti s poslovnim iskustvom koje izravno ulažu svoja osobna sredstva u rastuće privatne tvrtke (Crane, 2016).

Obično ulažu u vrlo ranim fazama projekta. Poslovni anđeli mogu ulagati pojedinačno,a mogu biti i dio sindikata u kojem jedan anđeo ima glavnu ulogu. Osim kapitala, anđeli investitori pružaju iskustvo za uspješno poslovno upravljanje te znanje kojim pomažu unaprjeđenju tvrtke. Poslovni anđeo pomaže poduzetniku izraditi poslovni plan i strategiju, razraditi proizvod, organizirati izradu prototipa, pronaći tržište. Važan su dio gospodarstva u mnogim zemljama. U većini zemalja čine drugi najveći izvor vanjskog financiranja u novoosnovanim pothvatima te postaju sve važniji čimbenik u pružanju rizičnog kapitala , doprinose ekonomskom rastu i tehnološkom napretku (European Commission, 2016).

Većina poslovnih anđela u prosjeku ulaže u jednu investiciju godišnje, a postoje i oni koji imaju 4 i više investicija godišnje. Prosječna investicija poslovnih anđela je između 50 tisuća do 250 tisuća dolara. Poduzeća u koja ulažu nisu u vlasništvu njihove obitelji, a u većini slučajeva prije nisu niti poznavali poduzetnike u čiji su projekt uložili (Wikipedija, 2016b).

Najprivlačnija ulaganja poslovnih anđela su ulaganja u računalne programe, usluge, proizvodnju, medicinska pomagala i biotehnologiju (Statistics Compendium,2014).

Prosječan poslovni anđeo ostvaruje dobit od 20-30%. Realiziraju svoju dobit prodajom svog udjela u tvrtki. Postoje dvije vrste udjela. Prvi je prodaja udjela drugom ulagaču (akvizicija), a kod drugog tvrtka izlazi na javnu burzu dionica (Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici,2016).

2.1. Vrste poslovnih anđela

Stočko (2015) u svom završnom radu navodi i opisuje sljedeće vrste poslovnih anđela:

- Lotto anđeli,
- Anđeli trgovci,
- Anđeli analitičari,
- Pravi poslovni anđeli.

Lotto anđeli- poslovni anđeli koji ulažu mali dio svog menadžerskog iskustva u tvrtke koje nisu visoko pozicionirane na tržištu dionica. Imaju ograničeno menadžersko iskustvo, a njihova uključenost u tvrtke koje financiraju je neprimjetna.

Anđeli trgovci- ulagači koji imaju visoku razinu investicijske aktivnosti zbog toga što prosječno ulažu 4-5 puta u 3 godine. Često imaju ograničeno iskustvo u rukovođenju i inzistiraju na realizaciji visokog dohotka. Ulažu velik dio svoje imovine u tvrtke koje nisu visoko pozicionirane na tržištu dionica. Uključenost u poslovanje im je ograničena, a ulažu u periodu manjem od 3 godine.

Anđeli analitičari- poslovni anđeli koji ulažu mali dio svog bogatstva u poduzeća koja nisu visoko rangirana na tržištu dionica. Posjeduju veliko menadžersko iskustvo, a izvori informacija su njihovi prijatelji i suradnici. Ulažu u periodu od 3 godine.

Pravi poslovni anđeli- Imaju aktivnu ulogu u poduzeću u koje ulažu. Posjeduju veliko menadžersko iskustvo, a najčešće ulažu u partnerstvu sa drugim neformalnim ulagačima. Ulažu u prosjeku 7,3 puta u periodu od 3 godine.

Kraemer-Eis i Schillo (2011) ističu sljedeće vrste poslovnih anđela:

- Djevičanski anđeli,
- Latentni anđeli,
- Anđeli za povećanje bogatstva,
- Poduzetnički anđeli,
- Prihodovni anđeli,
- Korporativni anđeli.

Djevičanski anđeli- pojedinci s raspoloživim sredstvima koji su u potrazi da naprave svoje prvo ulaganja, ali još uvijek ne uspijevaju pronaći odgovarajući prijedlog

Latentni anđeli - bogati pojedinci koji su sudjelovali u ulaganjima,ali ne u posljednje tri godine , prvenstveno zbog nedostatka odgovarajućih prijedloga

Anđeli za povećanje bogatstva- bogati pojedinci koji ulažu u nekoliko poduzeća za financijski dobitak

Poduzetnički anđeli - pojedinci koji podupiru brojne tvrtke za zabavu kao bolji izbor od dionica na tržištu

Prihodovni anđeli-vrlo bogati poduzetnički pojedinci koji podupiru brojne tvrtke za generiranje prihoda

Korporativni anđeli - tvrtke koje čine redovne i velike investicije anđeoskog tipa, često s većinskim paketom dionica

Slika 1: Simbolični prikaz poslovnih anđela

Izvor:http://she.hr/poslovni-andjeo-daje-vam-krila/

2.2. Javne politike i podrška poslovnim anđelima

Izvješće Europske komisije (Evaluation of EU Member States' Business Angel Markets and Policies Final report-Summary 2016) navodi glavne alate javne politike i podršku za stvaranje i rad mreže poslovnih anđela te ih analizira.

Glavni alati javne politike uključuju:

- Podršku za stvaranje i rad mreže poslovnih anđela,
- Porezne olakšice i porezno rasterećenje,
- investicijske sheme.

Podrška za stvaranje i rad mreža poslovnih anđela može biti u obliku:

- pomoći za poboljšanje investicijske klime,
- pružanja financijskih sredstava za pokretanje mreže ili udruženja,
- potpore u troškovima rada.

Sve navedene podrške dopiru samo do vidljivog tržišta. Postoje dokazi o pozitivnom doprinosu poreza ili investicijskih planova u smislu povrata na ulaganja za vladu - izravno ili neizravno. Porezni poticaji mogu doći do šireg tržišta ,ali mogu postati previše široki u svom djelokrugu . Ako su pažljivo dizajnirani mogu se koristiti za programe kako bi se smanjile porezne obveze.

Međutim,takvi sustavi zahtijevaju značajnu razinu sredstava za upravljanje od strane javnog sektora,te značajna sredstva investicija.

Svaki od različitih vrsta alata javnih politika ima svoje prednosti i nedostatke i kombinacija alata može biti potrebna u mnogim slučajevima.

S jedne strane postoje dokazi pozitivnog doprinosa poreza ili drugih investicijskih planova u uvjetima povrata na ulaganja za vladu - izravno ili neizravno. S druge strane, postoje dokazi o slici koja nije tako jasna u smislu njihove održivosti, dodane vrijednosti većine svojih usluga i njihovog kapacitet do cjeline poslovnih anđela na tržištu.

Porezni poticaji mogu doći do šireg tržišta, ali mogu postati previše široki u svom djelokrugu te se koriste za druge vrste ulaganja, a ponekad mogu pružiti ograničenu vrijednost za novac.

2.3. Razlike između poslovnih anđela i fondova rizičnog kapitala

Fondovi rizičnog kapitala mogu se odrediti kao kolektivni poslovni anđeli. Riječ je o dioničkim društvima ili specijaliziranim fondovima koji udruženi kapital kvalificiranih ulagača povjeravaju profesionalnom menadžmentu za razvoj malih i srednjih poduzeća. Kvalificirani ulagači jesu osobe koje prema svome bogatstvu prihvaćanja takav rizik kroz sposobnost otpisivanja gubitaka od takvog poslovanja. Na tržištima s razvijenom industrijom rizičnog kapitala, fondovi se specijaliziraju za različite faze životnog ciklusa takvih poduzeća, od tzv. sjemenske faze, preko financiranja početnog poslovanja i ekspanzije pa do financiranja rasta koji prethodi izlaženju u javnost. Rizični kapital mogu osiguravati i velika poduzeća koja su spremna donirati kapital poduzetnicima koji će razvijati tehnologiju u okviru one kojom se bavi samo veliko poduzeće, ali u dijelu za koje ono nema izravni interes (Tržište kapitala-udžbenik za ekonomske škole, 2014).

Tablica 1: Razlike između poslovnih anđela i fondova rizičnog kapitala

OSNOVNE RAZLIKE	POSLOVNI ANĐELI	FONDOVI RIZIČNOG KAPITALA
Broj uključenih osoba	Poduzetnik	Bogati menadžeri
Uložena sredstva	Vlastita sredstva	Sredstva iz fonda
Faze ulaganja	Mala poduzeća, rane faze	Srednja do velika, kasne faze
Due diligence	Radi se minimalno	Opsežno
Lokacija ulaganja	Važna	Manje važna
Potpisani ugovor	Jednostavan	Razrađen do detalja
Praćenje nakon ulaganje	Aktivno, osobno	Strateško
Uključenost u upravljanje	Važno	Manje važno
Stopa povrata	Manje važno	Iznimno važno

Izvor: Financiranje poduzetničkog pothvata 2011, http://web.efzg.hr/dok/EPO/mmikic//upravljanje%20malim%20i%20srednjim%20poduzecima/Financiranje%20poduzetnickog%20pothvata.pdf

Iz navedenih podataka u tablici 1 možemo zaključiti da su poslovni anđeli poduzetnici koji ulažu vlastita sredstva u mala poduzeća, aktivno su uključeni u praćenja nakon ulaganja, a uključenost u upravljanje im je jako važna. S druge strane, fondovi rizičnog kapitala mogu se

odrediti kao bogati menadžeri koji sredstva iz fonda ulažu u srednja do velika poduzeća i to najčešće u kasnoj fazi, potpisani ugovori su razrađeni do detalja,a stopa povrata uloženih sredstava iznimno im je važna.

2.4. Metodološki problemi u mjerenju tržišta poslovnih anđela

Prema izvješću koje je izdala europska komisija (Evaluation of EU Member States' Business Angel Markets and Policies - Final report 2012), pristupi mjerenja tržišta poslovnih anđela mogu se podijeliti u tri kategorije. Osim toga, iz izvješča je vidljiv problem poslovnih anđela, a to je nedostatak informacija o njihovom poslovanju.

Pristupi mjerenja tržišta poslovnih anđela

1) na strani ponude pristupa: studije koje poslovnim anđelima nastoje procijeniti aktivnosti kroz informacije o ponašanju vidljivih anđela, kao što su popisi članstva, ankete poznatih anđela, ankete vjerojatnih poslovnih anđela.

2) na strani potražnje pristupa: tražene studije za identifikaciju društva u koje su uložili.

3) treća strana / institucionalni pokazatelji: oni prije svega koriste podatke koji se odnose na korištenje poticaja koje sponzorira vlada kroz sredstva i donacije za procjenu veličine populacije poslovnih anđela i razine ulaganja.

O poslovanju poslovnih anđela nema dovoljno podataka kao ni informacija. Sa svrhom poboljšanja informiranosti podatci se mogu skupljati iz Top-down, velikih anketa o velikim investitorima ili iz analiza poreznih poticaja koji su u nastavku detaljnije objašnjeni.

1)Top-down ankete- pružaju informacije o aktivnostima poslovnih anđela, daju djelomičnu sliku stanja na tržištu, bez sigurnosti da se rezultati mogu primijeniti na tržište cjelini.

2) Velike ankete o velikim investitorima- daju sliku cijelog tržišta, veliko je povjerenje u prikupljene informacije.

3) Analiza općih poreznih poticaja- iako takav pristup može proizvesti korisne informacije u onim zemljama koje imaju takav porez, nije moguće saznati detaljnije informacije osim osnovnih podataka o ulaganjima.

3. MREŽE POSLOVNIH ANĐELA

Istraživanja su pokazala da na području Europe postoji oko 300.000 poslovnih anđela. , te oko 470 mreža poslovnih anđela (Statistics Compendium ,2015).

Prosječna mreža ima ukupno 70-75 registriranih anđela iako samo njih oko 50 % su aktivni i napravili su barem jednu investiciju u godini . Anđeli su većinom muškarci, dok žene sudjeluju u rasponu od 5%-10% .Ova procjena ne uključuje poslovne anđeli koji nisu članovi mreže. Evolucija ulaganja poslovnih anđela znatno se razlikuje od države do države. Tako postoje države kod kojih promatramo pozitivan razvoj tržišta. To se događa u Turskoj , Portugalu , Švicarskoj , Irskoj i Belgiji . S druge strane, ostale tradicionalno aktivne zemlje poput Finske , Švedske , Italije i Nizozemske bilježe pad aktivnosti (Evaluation of EU Member States' Business Angel Markets and Policies - Final report Summary, 2012).

Tablica 2: Broj mreža poslovnih anđela

Godina	Broj mreža
2011.	410
2012.	450
2013.	468
2014.	469
2015.	470

Izvor: Statistics Compendium 2015, http://www.eban.org/eban-2015-statistics-compendium-angel-investment-grows-to-e61-billion

Tablica broj 2 prikazuje broj mreža poslovnih anđela u Europi. U 2011. bilo je 410 mreža poslovnih anđela. Poboljšanjem gospodarske situacije i oporavkom nakon ekonomske krize vidljiv je porast broja mreža poslovnih anđela od 2012. godine. Pozitivan trend rasta mreža poslovnih anđela nastavlja se do 2015. godine.

O poslovnim anđelima u Europi i mrežama poslovnih anđela brine Europska mreža poslovnih anđela-EBAN koja će biti detaljnije opisana u poglavlju koje slijedi.

3.1. Europska mreža poslovnih anđela-EBAN(European Business Angel Network)

EBAN je neprofitna organizacija koja zastupa interese poslovnih anđela na području Europe. Mreža okuplja 150 članova iz više od 50 država Europe. Osnovana je 1999. godine u suradnji sa Europskom komisijom i EURADA-om (Europsko udruženje agencija za razvoj). EBAN predstavlja sektor gdje je procijenjeno ulaganje 7,5 milijardi eura godišnje, a igra vitalnu ulogu u budućnosti Europe , posebice u financiranju malih i srednjih poduzeća . EBAN raste u Europi kroz stvaranje bogatstva i radnih mjesta. Posvećuje svoje napore kako bi osigurao vrhunsku dokumentaciju, sredstva, statistike i više rada od strane svojih članova. Točnost i vjerodostojnost tih dokumenata temeljeni su na nekoliko godina iskustva i stručnosti u ranoj fazi investiranja na tržištu. Zahvaljujući tome, EBAN je uspio sastaviti kombinaciju najvažnijih alata potrebnih kada je u pitanju investiranje , informiranje , treniranje ili osposobljavanje za poslovne anđele, start-up , mala i srednja poduzeća u ranom stadiju investitora. EBAN je neprofitna udruga koja zastupa interese u ranoj fazi ulagača diljem Europe. Predstavlja rastući sektor u vrijednosti od 7,5 milijarde eura ulaganja od kojih ulaganja poslovnih anđela iznose € 5,5 milijarde. Rana faza investicija ima izravan utjecaj na gospodarstvo, što navodi kapital za najinovativnije tvrtke i na taj način stvara radna mjesta i rast u dugom roku . Nedavna istraživanja pokazuju da anđeo investicija stvara u prosjeku 16,7 novih radnih mjesta u 4 godine nakon ulaganja. EBAN ima svoga predsjednika kojem mandat traje dvije godine i može biti ponovno izabran (EBAN, 2016).

Na internetskim stranicama Europske mreže poslovnih anđela (EBAN, 2016) dostupni su podaci o djelatnostima EBAN-a i prednostima članstva:

Djelatnosti EBAN-a:

- Postavljanje profesionalnih standarda, obuka i certifikacija,
- Istraživanje i umrežavanje s drugim članovima,
- Lobiranje,
- Podizanje svijesti i jačanje kapaciteta,
- Prekogranična udruženja.

Prednosti članstva EBAN-a:

- Ostati na vrhu tržišta u ranoj investicijskog fazi,
- Izgradnja novih odnosa i stvaranje novih poslovnih mogućnosti,
- Pristup resursnom centru, statističkim izvještajima,
- Posebne prilike sudjelovanja u relevantnim događajima u industriji,
- Certifikacija za mreže i obuke za menadžere,
- Promicanje rasta organizacije i doprinosi zakonodavne i fiskalne stručnosti.

Vrste članova prihvaćenih od strane EBAN-a:

- Poslovni anđeli,
- Mreže poslovnih anđela,
- Savezi mreža poslovnih anđela,
- Rane faze fondova rizičnog kapitala,
- Elektroničke platforme za financiranje,
- Ostali sudionici ranih faza na tržištu kapitala (Wikipedija, 2016c).

Slika 2: Logo EBAN-a

Izvor: http://www.eban.org/wp-content/themes/ebantheme/public/img/layout/eban-logo-sm2.png

3.2. Mreža poslovnih anđela Ujedinjenog Kraljevstva-UKBAA (UK Business Angels Association)

Mreža poslovnih anđela u Ujedinjenom Kraljevstvu (UKBAA) je nacionalna udruga koja zastupa poslovne anđele i mlade ulagače. Istraživanja su pokazala da Poslovni anđeli u Ujedinjenom Kraljevstvu ulažu do 1,5 bilijuna funti. Ulaganja poslovnih anđela brzo rastu i raznolika su , što rezultira nizom različitih investicijskih modela. Članovi UKBAA uključuju mreže anđela, sindikate, pojedine investitore, grupno financiranje kao i stručne savjetnike i posrednike. Postoji oko 18000 anđela investitora u Velikoj Britaniji (UKBAA, 2016).

Nadalje, (UKBAA, 2016) navodi ključna područja mreže te ističe bitne komponente ulaganja.

Ključna područja:

- Investicijsku zajednicu- zastupa stavove i interese investicijske zajednice na vlasti, utjecajnih i poslovnih lidera na nacionalnoj i međunarodnoj razini, čime se osiguravaju povoljni uvjeti za nastavak rasta na tržištu,
- Podizanje svijesti i promicanje klase imovine- odnosi se na iskustvo u poslovanju te ulaganja u ranoj fazi poslovanja,
- Povezivanje svih ključnih igrača – mogućnost za sve članove anđela u razmjeni iskustava, organiziranje konferencija, kao i sektora i regionalnih događanja.

Ulaganja

Svaki anđeo investitor ima drugačiju želju za ulaganjem , a obično se ulaže između £ 10,000 - 500.000 £. Ulagači traže povrat na svoja ulaganja u razdoblju od 3-8 godina . Najčešće se ulaže u start up i ranoj fazi tvrtke koje žele kapital za rast njihove tvrtke. Iako je tržište je relativno teško procijeniti jer mnogi poslovni anđeli ulažu u privatnom sektoru, na godišnjoj razini ulaže se oko 1,5 milijardi £. To je 3 puta veći iznos od ulaganja rizičnog kapitala u ranoj fazi male tvrtke godišnje. Postoji i regulatorni okvir za investiranje koji štiti poslovne anđele i poduzetnike. Prije donošenja poslovnog plana za potencijalne investitore, trebalo bi se osigurati da su investitori certificirani, što je definirano Zakonom o financijskim uslugama i tržištu 2000.godine (FSMA).

3.2.1. Angel CoFund

Prema podacima sa službene stranice investicijskog fonda (Angel Co Fund, 2016) možemo zaključiti da je Angel Co Fund investicijski fond Ujedinjenog Kraljevstva koji ima za cilj pomoći razviti značajno tržište za ulaganje poslovnih anđela. Pokrenut je u studenom 2011. godine. Od osnivanja, fond je uložio više od 24 milijuna £, dok ulaganja poslovnih anđela i ostalih investitora iznose 95 milijuna £, pružajući podršku za 54 tvrtke. Fond ulaže u cijeloj Velikoj Britaniji, te razmatra prijedloge za poduzetnike u svim fazama razvoja i u većini sektora. Valja napomenuti da fond nije otvoren za izravne pristupe iz pojedinih poduzeća, pa ako ste u potrazi za ulaganjima, prvo treba osigurati interes poslovnog anđela sindikata ili mreže.

3.2.2. Mreža poslovnih anđela u Londonu

Londonska mreža poslovnih anđela (LBA) je jedna od europskih vodećih investicijskih mreža. Povezuje inovaciju tehnologije brzog rasta tvrtke na kapital putem članstva iskusnih anđela investitora. Djeluje od ranih 1980-ih. Biraju samo najinovativnije tvrtke predstavljajući ih investitorima sa svrhom ostvarivanja značajnih rezultata. Od 2000. godine LBA je pomogla više od 259 tvrtki uz ostvarenje dobiti veće od 100 milijuna £. Tijekom posljednje 3 godine osigurala je sredstva za više od 40% tvrtki. LBA je također član EBAN-a, Europske mreže poslovnih anđela. Investitori obično ulažu kroz sindikate i mogu pružiti dodanu vrijednost kroz strateško i operativno savjetovanje. LBA je u mogućnosti raditi i pružati svoje usluge poduzećima u nastajanju i investitorima zahvaljujući doprinosu i naporima pomno odabranih i vrlo cijenjenih sponzora. Od 2009. godine, LBA privatni investitori i LBA fondovi uložili su u više od 100 tvrtki i investirali više od 100 milijuna £ (London Business Angels Network, 2016).

Na području Ujedinjenog kraljevstva osnovan je sindikat poslovnih anđela "5K" koji se temelji na ulaganjima u ranoj i kasnoj fazi visokog rasta poslovne mogućnosti. U sindikat je uključeno preko 30 aktivnih anđela investitora i uložili su više od 1m £ do sada u tvrtkama u cijeloj Velikoj Britaniji. Anđeli "5K" kvalitetu i uspjeh svog poslovanja mogu zahvaliti i partnerstvu sa drugim sindikatima i mrežama poslovnih anđela (Angels 5K Network, 2016).

Suosnivač i izvršni direktor LBA-a je Anthony Clarke (Wikipedija, 2016d).

3.3. Španjolska mreža poslovnih anđela-ESADE BAN (España Ángels de Negocios Business Angels Network)

ESADE BAN je španjolska mreža poslovnih anđela. Njihova misija je unaprijediti poduzetništvo i ulaganja u Španjolskoj. To potiče rast zapošljavanja, obrazovanje i usklađivanje poslovnih anđela . Cilj im je postati najveća mreže u zemlji s brojem projekata koje financiraju. Fokusirani su na jačanje novih poduzeća ili onih u ranim fazama rasta.
ESADE BAN je temeljni član AEBAN (udruženje privatnih ulagača u Španjolskoj) i EBAN-a (Europska mreža poslovnih anđela). Mreža je otvorena za sve koji su zainteresirani za ulaganje u start-up tvrtke ili one u ranim fazama rasta. ESADE BAN je zainteresirana za primanje projekata poduzetnika koji imaju jak menadžment, strategiju rasta za sljedećih nekoliko godina, konkurentni proizvod ili uslugu, pogodan poslovni model i marketinški plan. Podnositelji zahtjeva projekta moraju ponuditi investitorima dobre izglede za zaradu te tražiti financiranje od preko 100 000 € od privatnih investitora. Od svog osnivanja 2006. godine, mreža poslovnih anđela je analizirala više od 1.000 projekata, od kojih je 300 predstavljeno na 55 investicijskih foruma (ESADE BAN, 2016).

Bitno je spomenuti kako je ESADE BAN ostvario najbolje rezultate među Europskim mrežama poslovnih anđela te osvojio nagradu za najboljeg europskog mrežnog investitora u 2015. godini. Nagrada je isporučena u Portu, na godišnjem kongresu.
ESADE BAN djeluje kao mjesto susreta za investitore koji traže mogućnosti ulaganja i poduzetnike s inovativnim projektima koji trebaju financiranje u svojim ranim fazama. Trenutno se sastoji od više od 200 privatnih investitora i analizira više od 600 projekata godišnje. Među ESADE sudionicima ističu se: Wuaki TV, Visualnet , EyeOS , Goldermar i NUB3D (ESADE Entrepreneurship Institute, 2016).

ESADE BAN članovi

Članovi ESADE BAN-a su investitori, poduzetnici, menadžeri i predstavnici fondova rizičnog kapitala s iskustvom pokretanja tvrtke. Svi oni žele godišnje investirati više od 35.000 € u inovativne poslovne projekte s jakim izgledima za rast. Financiranje dolazi od privatnih investitora (poslovni anđeli) samostalno ili djelujući u dogovoru s drugim članovima mreže. Članovi su aktivni investitori te plaćaju godišnju naknadu (ESADE BAN, 2016).

Nadalje, (ESADE BAN, 2016) navodi niz prednosti koje ESADE pruža svojim članovima:

- *odabir projekta*- odabiru se najbolji projekti koji su u skladu s kriterijima investitora,
- *vidljivost projekta*- članovi mogu izraziti interes za projekte u bilo kojem trenutku, bez obzira na to kada se održavaju investicijski forumi,
- *suinvesticije*- ESADE BAN olakšava suinvesticiju među svojim članovima i sa drugim tijelima, trgovačkim društvima i mrežama s kojima ima ugovore za suradnju,
- *javno financiranje*- olakšava se pristup javnog financiranja putem sporazuma o suradnji s drugim subjektima, a javna sredstva imaju utjecaja na investicije,
- *oporezivanje*- ESADE BAN osigurava porezne olakšice za svoje poslovne anđele kroz članstvo u AEBAN-u i EBAN-u. Te prednosti su slične onima koje uživaju investitori rizičnog kapitala i poreznim kreditima koji su odobreni privatnim investitorima u Francuskoj, Velikoj Britaniji i Portugalu kao poticaj za rast poslovanja,
- *" škola" poslovnih anđela*- ESADE BAN je svjestan važnosti trajne izobrazbe za poslovnih anđela,
- *pristup projektima u drugim investicijskim mrežama*- računalni sustav omogućuje pristup projektima u drugim investicijskim mrežama.

3.4. Njemačka mreža poslovnih anđela-BAND (Business Angels Netzwerk Deutschland)

Kreamer-Eis i Schillo (2011) opisuju poslovne anđele u Njemačkoj. Navode kako se pojam poslovnih anđela u Njemačkoj koristi još od ranih devedesetih. Većina anđela u Njemačkoj su "tihi anđeli", što znači da ne traže pažnju javnosti i većina njih nije organizirana u mreže. Također navode da postoje i oni anđeli koji žele pažnju javnosti i sudjeluju u javnim raspravama, ali takvih je anđela u Njemačkoj jako malo. Pretpostavlja se kako u Njemačkoj postoji između 2700 i 3400 aktivnih poslovnih anđela,a njihovi ukupni godišnji iznosi se kreću u rasponu od 100-300 milijuna eura. Za vrijeme financijske krize poslovni anđeli su manje ulagali, a samim time smanjila su se i ulaganja na godišnjoj razini.

Njemačka mreža poslovnih anđela (BAND) je opredijeljena za razvoj poslovnih anđela, organizira razmjenu iskustava i potiče suradnju. Ima ulogu glasnogovornika prema politici i javnosti i predstavlja interese mladih inovativnih poduzeća. BAND je osnovan 1998. godine

kao registrirana udruga. Od 2001. BAND priznaje najuspješnije organizacije njemačkih poslovnih anđela i njihovih mreža. Mreža poslovnih anđela predstavlja interese njemačkih poslovnih anđela. Mreža ima više od 1500 članova. Poslovni anđeli su nedvojbeno najvažniji u ranoj fazi investiranja, tako osiguravaju izuzetnu ekonomsku važnost za izgradnju i razvoj novih inovativnih poduzeća, zapošljavanje i prosperitet. Tijekom poslovanja može doći do procesa promjene. BAND tada pomaže kroz nove oblike financiranja, partnerstvo, inkubatore i sl. Nadalje, BAND se zalaže za poboljšanje uvjeta u ranom stadiju financiranja. U razmjeni s donositeljima odluka iz područja poslovanja, znanosti, politike i uprave, te u uskoj suradnji s članovima mreže zauzima stav o ekonomskim, pravnim i političkim pitanjima. Njemački anđeli su uglavnom muškarci, i to najčešće između 40 i 50 godina. Anđeli investitori koji imaju više od 65 godina su prilično rijetki. Što se tiče ženskih investitora, trenutno ih je aktivno samo nekoliko. Njemački poslovni anđeli imaju svoj dan koji je ujedno najvažniji događaj u organizaciji BAND-a, održava se svake dvije godine. Na taj dan okupi se više od 500 sudionika i 150 izlagača, što je ujuedno najveća konvencija te vrste u Europi. Prepoznat je kao centralni promotor kulture poslovnih anđela u Europi (BAND, 2016).

Najvažniji "igrači" na njemačkom tržištu su:

1) High-Tech Gründerfonds (HTGF): javno-privatni fond fokusiran na investiranje u ranoj fazi tvrtke koji pruža početno financiranje do 500.000 eura u obliku konvertibilnih kredita i stječe 15 % nominalnog udjela tvrtke. U prvih 5 godina svoga postojanja HTGF financirao je oko 400 tvrtki iz high-tech sektora.

2) ERP Startfonds: program njemačke javne banke koji pruža poduzetnički kapital malim inovativnim tehnološkim tvrtkama koje nisu starije od deset godina. Ulaže do 50 % od iznosa ulaganja pod istim ekonomskim uvjetima i odredbama kao glavni investitor.

3) Fond Europskih anđela (EAF): suinvesticijski fond koji je pokrenut u 2012 od strane Europskog investicijskog fonda i Njemačke vlade. Fond dodjeljuje kapital za sufinanciranje buduće investicije poslovnog anđela (BAND, 2016).

3.5. Finska mreža poslovnih anđela-FiBAN (Finland Business Angels Network)

FiBAN je Finska mreža poslovnih anđela. Mreža ima više od 500 članova investitora koji aktivno traže nove tvrtke za ulaganja. FiBAN ima odbor koji se bira svake godine. Aktivnost odbora temelji se na poticanju privatnog sektora za ulaganja. Regionalna grupa anđela je nacionalna mreža s regionalnim i lokalnim zajednicama koja umrežuje i organizira događaje za ulaganja. Cilj je da se formira lokalne i sektorske grupe koje su u kontaktu jedni s drugima te se omoguće međusobna povezivanja. FiBAN pruža investitorima mogućnost da pronađu prikladnije investicijske ciljeve u određenom sektoru i potragu za drugim investitorima u istoj kategoriji. Mreža ima za cilj podržati aktivnosti investitora zainteresiranih za određeni sektor. Svaka grupa ima jednog aktivnog člana FiBAN kao " kontakt osobu " . Aktivnost je neformalna i svaki investitor želi biti samostalno aktivan u stvaranju bilo kakve aktivnosti.

FIBAN omogućuje uspjeh privatnih investitora i rast tvrtke, čime dolazi do jačanja gospodarskog rasta u Finskoj. Vizija im je postati vodeća svjetska mreža privatnih investitora, a time i najbolja zemlja na svijetu koja će ulaganjem ostvariti rast poduzeća. FIBAN kao svoje vrijednosti ističe: integritet, suradnju, samostalnost i odgovornost . Aktivno utječe na javni sektor s aktivnostima koje podupiru ulaganja poslovnih anđela , uključujući vrednovanje međunarodnih ulaganja i poreza najbolje prakse. Jedna od glavnih aktivnosti FiBAN-a je prikupljanje i objavljivanje statistike ulaganja. FiBAN nudi nekoliko vrijednih treninga i događanja na raspolaganju za članove i one koji su zainteresirani za izradu i pokretanje investicija. Tu je i nekoliko dokumenata dostupnih za podupiranje i pokretanje ulaganja.Ukupan iznos uložen u Finskoj u ranoj fazi tvrtki 2014. godine bio je 206 milijuna eura (FIBAN, 2016).

Bitno je spomenuti kako postoji NORDIC BAN, mreža koja ujedinjuje nacionalne i lokalne mreže anđela na sjeveru (Finska,Norveška, Švedska, Danska). Mreža ima više od 1500 investitora i pruža više od 2700 mogućnosti za ulaganja (NORDIC BAN, 2016).

3.6. Nizozemska mreža poslovnih anđela-NL BAN (Netherland Business Angels Network)

Nizozemska mreža poslovnih anđela (NL BAN) je nacionalna udruga koja zastupa trgovinu na tržištu poslovnih anđela. Članovi NL BAN-a su sindikati (grupe) i individualni poslovni anđeli. Mreža želi da svi oni koji su uključeni u tržište poslovnih anđela budu usklađeni kako bi se ostvarila maksimalna pristupačnost između poslovnih anđela i tvrtki. (BAN NEDERLAND, 2016)

Također, (BAN NEDERLAND, 2016) ističe glavne ciljeve mreže:

- Zastupanje interesa i stavova poslovnih anđela na vlasti, lidera i industrije na nacionalnoj i međunarodnoj razini, usmjerenje na podršku i rast poslovnih anđela na tržištu,
- Promicanje svijesti i poticanje poslovnih anđela na ulaganje te pružanje prilike za ulaganje u start-up poduzeća ljudima koji su financijski sposobni te posjeduju poduzetničko iskustvo,
- Stvaranje najbolje prakse i razvoj standarda na tržištu poslovnih anđela. NL BAN prepoznaje važnost uvođenja standarda kvalitete i profesionalizma među svojim članovima. Nudi obuku za nove poslovne anđele, kao i alate za e-učenje. Također, imaju za cilj potaknuti akreditacija novih poslovnih anđela,
- Povezivanje svih ključnih igrača u sustavu poslovnih anđela na način da se potaknu susreti i suradnja među dionicima na tržištu anđela. Time se povećava mogućnost za razmjenu njihovih međusobnih znanja i iskustava,
- Razvijanje tržišta za pristup kvalitetnom toku posla između poduzetnika i poslovnih anđela kroz promicanje suradnje između mreže poslovnih anđela, poslovnih anđela sindikata i zainteresiranih strana na tržištu.

Tablica 3: Statistika iz Nizozemske mreže poslovnih anđela 2012. godine

Broj članova mreže	13
Broj anđela organiziranih u mrežama	3200
Broj investicija	118
Ukupan iznos ulaganja anđela	34.000.00 €
Prosječna veličina posla	290.000.00 €

Izvor: BAE 2011, http://www.business-angels.de/wp-content/uploads/2015/12/BAE-The-European-Business-Angel-Market.pdf

Tablica 3 prikazuje statističke podatke Nizozemske mreže poslovnih anđela. Vidljiv je broj članova mreže, ima ih 13. Ukupan broj investicija je 118, a prosječna veličina posla 290.000.00 eura.

3.7. Talijanska mreža poslovnih anđela-IBAN (Italian Business Angels Network)

Talijanska mreža poslovnih anđela (IBAN) osnovana je 1999. godine. Osnovana je u suradnji s Europskom komisijom i Europskom mrežom poslovnih anđela. Mreža je usmjerena na razvoj i rast poslovnih anđela u Italiji. Članovi mreže su poslovni anđeli, klubovi investitora. Danas IBAN predstavlja više od 500 neformalnih investitora u Italiji. IBAN surađuje s Italian Venture Capital Association (AIFI) te lokalnim i nacionalnim udrugama poduzetnika. Mreža ima oko 300 tvrtki čije projekte odabire, što na godišnjoj razini iznosi oko 100 projekata. Tijekom godina IBAN je stvorio jaku "odnos mrežu" , spajanjem institucija i gospodarskih subjekata koji znanjem,stručnosti te vještinama i iskustvima pružaju pomoć i podršku kod ulaganja u ranoj fazi. Na taj način IBAN može učinkovito poduprijeti start -up u procesu rasta i stvaranju vrijednosti te razvija i koordinira aktivnosti investiranja u rizični kapital u Italiji i Europi od strane neformalnih investitora.

IBAN također potiče razmjene iskustava između poslovnih anđela i njihovih klubova. Talijanska vlada pokrenula je u listopadu 2012. godine " Decreto Crescita ", paket poreza koji podržava gospodarske resurse u inovativna start-up poduzeća (Italian Business Angels Networks - IBAN Association, 2016).

Aktivnosti i uloga IBAN-a:

- Razvoj i koordinacija investicijske aktivnosti u poduzetnički kapital u Italiji i Europi od strane neformalnih investitora,
- Potaknuti razmjenu iskustava,
- Promicanje i priznavanje poslovnih anđela kao subjekata ekonomske politike,
- Promicanje aktivnosti poslovnih anđela novim poduzetnicima i tvrtkama,
- Doprinose provedbi lokalnih programa nacionalnoj zajednici usmjerenih na stvaranje i razvoj povoljnog okruženja za djelovanje neformalnih investitora,
- Održavanje kontakta s međunarodnim organizacijama (IBAN, 2016).

U Italiji postoji mreža Talijanskih anđela za rast-IAG (Italian Angels for Growth). To je neprofitna organizacija osnovana 2007. godine u Italiji. Danas se sastoji od oko 130 pomno odabranih anđela investitora koje karakterizira strast za poduzetništvom. Svrha organizacije je promovirati poduzetništvo kao pokretača gospodarskog rasta. IAG olakšava ulaganje u ranoj fazi tvrtki kroz prezentacije odabranih investicijskih mogućnosti svojim članovima tijekom tromjesečnog sastanka i nudi mogućnosti ulaganja od 300.000 €-800.000 €. Također je pogodan za investicije izvan granica Italije zahvaljujući velikom međunarodnom iskustvu. Talijanski Anđeli za rast je najveća grupa poslovnih anđela u Italiji,a ujedno je i član BAE (Linkedin, 2016).

Talijanskim anđelima za rast cilj je financirati inicijative u ranoj fazi koje predstavljaju visok stupanj inovacije i potencijal rasta te pridonosi uspjehu najmlađih društava tako što vrednuje najbolje talente i ideje. Članovi IAG-a ulažu u start-up poduzeća koje karakterizira visoki potencijal rasta, vlasničke inovacije, održive konkurentske prednosti i upravljanje s punim radnim vremenom. Često ulažu u ranoj fazi financiranja, uključujući i sjemensku fazu, ali iznad svega ulažu u start-up fazu financiranja. Što se tiče sektora ulaganja, ulaže se u bilo koji sektor, gdje je najmanje jedan njihov stručni član. Prema etičkom kodeksu, ne može se ulagati u sektore oružja, pornografije i duhana. Ulaže se u prvom redu u Italiji, ali i u stranim tvrtkama koje su zemljopisno blizu Italije.

Iznosi njihovih ulaganja kreću se u rasponu od 300.000 € – 800.000 € (Italian Angels for Growth, 2016).

3.8. Hrvatska mreža poslovnih anđela (CRANE)

Hrvatska mreža poslovnih anđela-Crane osnovana je 2008. godine. Predstavlja neprofitnu udrugu koja okuplja poslovne anđele iz Hrvatske i inozemstva, a cilj im je ulagati u inovativne projekte. Članovi Hrvatske mreže poslovnih anđela do sada su investirali u 11 projekata u ukupnom iznosu većem od 900 tisuća eura (Wikipedija, 2016e).

Aktivnosti mreže poslovnih anđela:

- identifikacija potencijalnih projekata,
- selekcija kvalitetnih projekata prema kriterijima za odabir projekata i interesima investitora,
- organizacija predstavljanja selektiranih projekata poslovnim anđelima,
- organiziranje edukacije mladih poduzetnika koji žele pokrenuti biznis,
- organiziranje edukacije poslovnih anđela,
- suradnja sa EBAN-om-European Business Angel Network te fondovima rizičnog kapitala u regiji i Europi,
- suradnja sa raznim partnerima, sveučilištima i institucijama (CRANE, 2016).

Nadalje, (CRANE, 2016) navodi istaknute članove mreže:

- Saša Cvetojević,
- Hrvoje Prpić,
- Davorin Štetner,
- Mihovil Barančić,
- Damir Mujić,

- Robert Slavečki,
- Dražen Topčić.

4. ANALIZA ULAGANJA POSLOVNIH ANĐELA NA PODRUČJU EUROPE

Investicije poslovnih anđela u Europi porasle su na 6,1 milijardi eura u 2015. godini, što je rast od 8,3% u odnosu na 2013. Porasle su i zajednice investitora koje imaju 303,620 investitora. Ukupna ulaganja poslovnih anđela u 2015. godini iznosila su 8,6 b €. U vidljivom tržištu Velika Britanija je i dalje vodeća zemlja s 80 milijuna eura uloženih u 2014. godini i 96 milijuna eura u 2015. godini. Nakon čega slijede Španjolska s uloženih 55 milijuna eura, te Njemačka i Francuska s 44 i 42 milijuna eura. Unatoč velikom i zrelom tržištu, važno je istaknuti kontinuirani uspjeh Estonije koja kao mlada zajednica ima veća ulaganja po BDP-u od onih ranijih ustanovljenih zajednica. Ukupna ulaganja na Europskom tržištu u ranoj fazi iznose 8,6 milijardi eura. Poslovni anđeli predstavljaju najveći dio ulaganja 6,1 milijardi eura, nakon čega slijede ulaganja rizičnog kapitala u ranoj fazi u iznosu od 2,1 milijardi eura. Ulaganje izvan Europe je još uvijek rijetkost, ali s obzirom na povećanje interakcije mreža poslovnih anđela s međunarodnim poslovnim anđelima za očekivati je značajne promjene u ovom području (Statistics Compendium, 2015.).

Grafikon 2: Tri glavna načina ulaganja u ranoj fazi u Europi u 2015 godini

Izvor: Statistic Compendium 2015, http://www.eban.org/eban-2015-statistics-compendium-angel-investment-grows-to-e61-billion

Grafikon 2 prikazuje tri glavna načina ulaganja u ranoj fazi. Poslovni anđeli predstavljaju najveći broj ulaganja u iznosu od 6,1 milijardi eura, nakon čega slijedi rizični kapital s 2,1 milijardi eura. Grupno financiranje je u porastu, u 2014. godini ulaganja su iznosila 80 milijuna eura, a u 2015. godini 0,4 bilijuna eura.

Grafikon 3: Sektori ulaganja u 2015. godini

Izvor: Statistics Compendium 2015, http://www.eban.org/eban-2015-statistics-compendium-angel-investment-grows-to-e61-billion

Iz grafikona 3 vidljivi su najprivlačniji sektori ulaganja poslovnih anđela u 2015. godini.
ICT sektor je po ulaganjima najprivlačniji sektor poslovnim anđelima jer su informacijska i komunikacijska tehnologija neophodne za svakodnevan rad, te upravo iz tog razloga potiču stvaranje novih proizvoda modernističkog tipa.
Slijedi sektor proizvodnje, biotehnologije, a zatim sektor prirodne znanosti. Ukupna ulaganja u poslovni sektor iznose 10%.

4.1. Usporedba ulaganja poslovnih anđela na primjeru Ujedinjenog Kraljevstva i Italije

4.1.1. Ujedinjeno kraljevstvo

Tržište Velike Britanije je najzrelije i najučinkovitije tržište po ulaganjima poslovnih anđela na području Europe.

Iz izvješća britanske mreže poslovnih anđela (A NATION OF ANGELS, 2015.) možemo zaključiti slijedeće:

- Karakteristike pojedinih poslovnih anđela su se promijenile, žene su uključene s 14% udjela u ulaganju, bilježi se porast broja mladih osoba (16% ulagača ima manje od 35 godina),
- Pored ovog promjenjivog profila anđela pojedini anđeli imaju više investicija nego prije. Srednji broj investicija je 5, dok je 2009. iznosio 2,5 investicije,
- Zemljopisna udaljenost ne predstavlja prepreku za ulaganja izvan Velike Britanije. Poslovni anđeli ulažu izvan svoje matične regije (58%), kao i izvan Velike Britanije (22,3%),
- Vlada je dala porezne poticaje investitorima za ulaganja kroz različite programe. Korištenje tih programa omogućilo je drugačiji stav poslovnih anđela prema ulaganjima u teškim ekonomskim uvjetima,
- Bilježi se niska stopa s niskim primanjima i viša stopa s većim prihodima. Preko 4 od 10 investicija generira povratak u rasponu od 1-5 puta od početnog ulaganja,
- Nekih 45% anđela izvijestilo je da su njihova ulaganja pokazala visok rast', dok je približno dvije trećine (63,9%) imalo ulaganja koja prikazuju "razuman rast ',
- Raste interes za socijalno poduzetništvo, što pokazuje da su poslovni anđeli usmjereni na društvene aktivnost osobito ako imaju socijalne ili ekološke ciljeve. Oko 25,7 % ulaganja poslovnih anđela je u pothvatima koji imaju društveni utjecaj, dok 23,8% odnose se na socijalni utjecaj,
- Spolna razlika poslovnih anđela u razini uključenosti na tržištu Velike Britanije i dalje je vrlo velika. Gotovo 86% poslovnih anđela su muškarci, dok žene čine 14% od anđela, što predstavlja povećanje od 7% u odnosu na istraživanja iz 2008. godine i 5,6 % prema Europskom izvješću iz 2010. godine.

- Anđeli se nalaze u svim dobnim skupinama, ali pojedini anđeli pokazuju veću prevagu. Mlađi anđeli bilježe porast u usporedbi s prethodnim istraživanjima. Anđeli su u dobi ispod 45 godina (44 %) , dok gotovo tri četvrtine (72,5%) su u dobi od 54 godine ili manje,
- Usporedbom istraživanja iz 2008. godine prosječna dob poslovnog anđela je 53 godine. Prosječna starost člana mreže bila je 50,6 godina, s rasponom od 42 do 60 godine, a članovi sindikata su u prosjeku 47,6 godina s rasponom od 40 do 58 godina,
- Poslovni anđeli u Velikoj Britaniji ulažu na puno i skraćeno radno vrijeme. Gotovo 40% anđela ulaže na puno radno vrijeme, bilo kao pasivni ili kao aktivni investitor. Oko 7 od 10 anđela ulaže kao dio sindikata,
- Gotovo 96% anđela ukazuje na to da bi željeli investirati u iduće dvije godine. Veliki dio anđela započeo je investicijske aktivnosti u vrijeme recesije. Gotovo dvije trećine anđela (60%) su napravili svoje prvo ulaganje od 2010. godine,

Grafikon 4: Ulaganja poslovnih anđela po etičkoj pripadnosti

Izvor: A NATION OF ANGELS, 2015 , http://www.enterpriseresearch.ac.uk/wp-content/uploads/2015/01/ERC-Angels-Report..pdf

Grafikon 4 prikazuje etičku pripadnost poslovnih anđela u Ujedinjenom Kraljevstvu. Najveći broj poslovnih anđela su Englezi,Velšani, Škoti i Sjeverno Irci. Bengalci i Afrikanci su najmanje zastupljeni i ima ih oko 0,5 %.

Sektori ulaganja- usporedba 2010. i 2014. godine

Grafikon 5: Ulaganja u 2010. godini

Izvor: Evaluation of EU Member States' Business Angel Markets and Policies - Final report, http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/7862/attachments/1/translations,

Iz grafikona 5 vidljivi su najprivlačniji i oni manje privlačni sektori ulaganja poslovnim anđelima u 2010. godini. ICT je najprivlačniji i najunosniji sektor poslovnim anđelima, slijede ga biotehnologija. Najmanje privlačan je mobilni i financijski sektor

Grafikon 6: Ulaganja u 2014. godini

Izvor:A NATION OF ANGELS, 2015 http://www.enterpriseresearch.ac.uk/wp-content/uploads/2015/01/ERC-Angels-Report..pdf

Grafikon 6 prikazuje ulaganja poslovnih anđela tijekom 2014. godine. Najviše se ulagalo u medicinsku tehnologiju. ICT sektor i sektor hrane i pića imaju ista postotak ulaganja. Biotehnologija i proizvodnja imaju 15% ukupnih ulaganja u 2014. godini.

Promatrajući ulaganja iz prethodnih grafova, možemo zaključiti da je vidljiv porast ulaganja u 2014. godini i to u sektorima medicinske tehnologije, mobilne tehnologije, financijskih servisa, energije i proizvodnje, a do pada ulaganja dolazi u ICT sektoru i biotehnologiji. Kao jedan od razloga zbog kojih dolazi do ovakvih odstupanja možemo navesti sve veći broj mladih poslovnih anđela koji ulažu u sektore koji su u 2010.godini bili neatraktivni poput mobilne tehnologije, financijskih servisa i proizvodnje. Tome pridonose i porezne olakšice koje pruža vlada te povezanost sa međunarodnim partnerima investitorima.

4.1.2. Italija

Iz službenih podataka koje je predstavio IBAN za 2014. godinu (Talijanska mreža poslovnih anđela) vidljivo je:

- Ukupna ulaganja poslovnih anđela u 2015. godini iznose 12,25 milijuna €, što je povećanje od 5% u odnosu na 2014. godinu,
- Povećanjem ulaganja otvorilo se više od 180 novih radnih mjesta u poduzećima koja ulažu u start-up, posebno u centru i u sjevernom dijelu Italije,
- Prosječni poslovni anđeo u Italiji ima između 30 i 50 godina, živi u sjevernoj Italiji i član je IBAN-a,
- Prosječni poduzetnik ima imovinu manju od 2000 000 € i ulaže najmanje 10% svoje imovine kao poslovni anđeo, 55% investicija prelazi iznos od 300 000 €, dok 45% investicija vrijedi manje od 100 000 €,
- 50% poslovnih anđela ulaže samostalno, a 21% ulaže zajedno sa 8 ili više poslovnih anđela,
- Što se tiče razvoja novih tvrtki, investicije poslovnih anđela su sastavni element u ranoj fazi te 70% poslova potječe iz njihovih ulaganja. U 2014. godini istražilo se 135 investicija te je utvrđeno da je 60% sredstava omogućeno kupnjom udjela, 37% kreditima dioničara i 3% bankovnim garancijama.

Sektori ulaganja- usporedba 2010. i 2014. godine

Grafikon 7: Ulaganja u 2010. godini

Izvor: Business angel markets and policies -Final Report 2012,
http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/7862/attachments/1/translations,

Grafikon 7 prikazuje ulaganja poslovnih anđela u Italiji tijekom 2010. godine. Kao i u drugim zemljama najviše se ulaže u ICT sektor. Sektor poslovnog servisa također je privlačan za ulaganja, dok poljoprivreda bilježi najmanje ulaganja.

Grafikon 8: Ulaganja u 2014. godini

Izvor: IBAN,
http://www.iban.it/frontend/iban/public/file/Vincenzo%20Capizzi_Survey%20IBAN%202014.pdf

Iz grafikona 8 vidljiv je trend ulaganja u ICT sektor. Poslovnim anđelima postaje zanimljiv tercijarni sektor u koji ulažu 15%. Najmanje se ulagalo u proizvodnju.

Promatrajući ulaganja iz prethodnih grafova, vidljivo je da je ulaganje u ICT u 2014. godini za 20% veće nego u 2010. godini, u sektor prodaje i distribucije se uložilo 2% više nego u 2010. godini, dok je ulaganje u proizvodni sektor jednako u obje godine. Ulaganje u financijske servise i proizvodnju u 2014. godini je manje u odnosu na 2010. godini.

Tablica 4. Ulaganja u Ujedinjenom Kraljevstvu i Italiji po godinama

Ukupna ulaganja u mil.€	***2012.***	***2013.***	***2014.***	***2015.***
Ujedinjeno Kraljevstvo	68,3	84,4	87	96
Italija	11	9,9	11,7	12,25

Izvor: Statistics Compendium 2014, http://www.eban.org/eban-2015-statistics-compendium-angel-investment-grows-to-e61-billion

Tablica prikazuje iznos ulaganja u Ujedinjenom Kraljevstvu i Italiji od 2012.-2015. godine. Ujedinjeno Kraljevstvo bilježi porast ulaganja u svakoj godini u odnosu na prethodnu godinu, dok Italija u 2013. godini bilježi pad ulaganja, te je nakon oporavka gospodarstva nastavljen rast.

Uspoređujući ulaganja poslovnih anđela Ujedinjenog Kraljevstva i Italije po godinama ulaganja, vidljive su znatne razlike. Tako u 2015. godini Ujedinjeno Kraljevstvo ima ulaganja u iznosu od 96 milijuna eura što je za 9 milijuna više u odnosu na 2014. godinu, dok s druge strane Italija ima tek blagi porast ulaganja od 0,5 milijuna eura. Tijekom 2010. godine najprivlačniji sektor za ulaganja bio je Informacijski i telekomunikacijski servis (ICT). Na području Ujedinjenog Kraljevstva 43,6% ukupnih ulaganja odnosilo se na ICT, dok u Italiji iznosi 20 % ukupnih ulaganja. U 2014. godini dolazi do promjena, Italija ima 40% ukupnih ulaganja u ICT, dok Ujedinjeno Kraljevstvo najviše ulaže u medicinsku tehnologiju i to 29%. Ono što je zajedničko ovim dvjema zemljama, je činjenica da su se promijenile karakteristike poslovnih anđela. Bilježi se porast broja žena i mladih poslovnih anđela, ulaganja izvan matičnih regija,te prekogranična suradnja s drugim mrežama poslovnih anđela.

4.2. Usporedba ulaganja poslovnih anđela na primjeru Španjolske i Finske

4.2.1. Španjolska

Španjolska je među vodećim zemljama u Europi po ulaganjima poslovnih anđela. Prema podacima iz izvješća koje je izdala AEBAN (Informe Business Angels 2016), vidljivo je da mreža povezuje 40 mreža poslovnih anđela u 13 autonomnih zajednica koje su prošle godine ostvarile ulaganje u iznosu od 55 milijuna eura. Profil poslovnih anđela se "pomlađuje", oko 44% njih ima manje od 44 godine. Istraživanje pokazuje da više od polovice investitora ulaže tradicionalno-na području same Španjolske. Uključenost žena u ulaganja je vrlo smanjena i iznosi samo 8%, a udio novih poslovnih anđela je visok. Poslovnim anđelima u Španjolskoj se nude različiti instrumenti financiranja poput poreznih olakšica, ali samo 27% poslovnih anđela koristi te olakšice. Važno je istaknuti da gotovo 60% investitora ima manje od 5 godina poslovnog iskustva. Veliki dio poslovnih anđela ulaže u suradnji s drugim poslovnim anđelima oko 50 000 eura godišnje u ranoj fazi, a oni s većom imovinom imaju ulogu vodećeg investitora. Što se tiče sektora ulaganja, kao i u drugim zemljama ICT zauzima vodeću poziciju sa 65,9% ukupnih ulaganja. Slijedi prodaja i distribucija sa 34,9% te financijski servisi i mobilna tehnologija, dok medicinska i biotehnologija imaju 15% odnosno 16% ukupnih ulaganja. Španjolski poslovni anđeli najčešće ulažu s drugim poslovnim anđelima i to 88%, dok njih 56,3% ulaže u suradnji sa fondovima rizičnog kapitala. Važno je istaknuti i pojavu financijskih platformi koje sudjeluju u investicijama oko 21%. Što se tiče očekivanja povrata sredstava poslovnih anđela, njih 46% vjeruje da će povrat na ulaganje biti pozitivan, dok ostatak smatra da će imati negativan ishod ulaganja.

Sektori ulaganja -usporedba 2010. i 2015. godine

Grafikon 9: Ulaganja u 2010. godini

Izvor: Evaluation of EU Member States' Business Angel Markets and Policies - Final report, http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/7862/attachments/1/translations

Iz grafikona 9 vidljivo je da poslovni anđeli u Španjolskoj najviše ulažu u ICT sektor.,slijede proizvodnja i mobilna tehnologija. Najmanje privlačni sektori za ulaganja su sektor energije i sektor financijskih servisa koji nemaju ni 1% ulaganja.

Grafikon 10: Ulaganja u 2015. godini Izvor: Informe Business Angels 2016 , http://www.aeban.es/sites/aeban.es/files/Informe%20Business%20Angels%20AEBAN%202016.pdf

Grafikon 10 pokazuje da se trend ulaganja u ICT sektor nastavlja. U odnosu na 2010. godinu vidljiv je veliki porast ulaganja u prodaju i distribuciju,najmanje se ulaže u proizvodnju.

4.2.2. Finska

Finska je jedna od zemalja koja posljednjih godina bilježi pad ulaganja poslovnih anđela. Prema podacima iz prezentacije (Finnish Business Angels Activity, 2015.) možemo izdvojiti obilježja ulaganja Finskih poslovnih anđela:

- Finska ima približno 1000 poslovnih anđela,
- U mrežama poslovnih anđela postoji mali razmjer velikih i malih investitora 40% poslovnih anđela ulaže kao privatna osoba, a 60% kroz kompaniju,
- U 2015. godini u Finskoj je od strane poslovnih anđela uloženo više od 36 milijuna eura od strane 322 tvrtke. Broj ženskih ulagača u 2015. godini se povećao,
- Velika većina svih ulaganja se događa na području Helsinkija. Polovica svih investitora ulaže na skraćeno radno vrijeme, a njih 22% na puno radno vrijeme,
- ICT sektor dominira po pitanju ulaganja,
- 45% svih Finskih poslovnih anđela ostvarilo je pozitivan povrat od ulaganja,
- Ulaganja poslovnih anđela su pripomogla otvaranju novih radnih mjesta (13 000 novih radnih mjesta od osnivanja FiBAN-a, u razdoblju od 1.1.2015.-31.12.2015. više od 1200 novih radnih mjesta).

Tablica 5. Iznosi po fazama ulaganja

Faza ulaganja	Iznos u milijunima eura
Sjemenska faza	0,7
Start-up	1
Faza ranog rasta	2
Faza rasta	3

Izvor: FIBAN, http:// www.fiban.org/news/finnish-business-angel-activity-2015

Tablica pokazuje ulaganja u Finskoj po fazama ulaganja. Najviše se uložilo u fazi rasta. Ulaganja u start-up i fazu ranog rasta uložilo se 1 odnosno 2 milijuna eura.

Sektori ulaganja- usporedba 2012. i 2015. godine

Grafikon 11: Ulaganja u 2012. godini

Izvor: Business angel markets and policies Final Report 2012, htpp://ec.europa.eu.DocsRoom/documents/7862/attachments/1/translations,

Ulaganja u 2012. godini što je vidljivo iz grafikona 11 bila su najveća u ICT sektoru. Mobilna tehnologija ima 10% ulaganja, dok sektori poput proizvodnje, okoliša, financijskog sektora ne prelaze 10% ulaganja.

Grafikon 12: Ulaganja u 2015. godini

Izvor: Fiban, http:// www.fiban.org/news/finnish-business-angel-activity-2015

U 2015. godini iz grafikona 12 vidljivo je da je ICT vodeći sektor po ulaganjima u odnosu na otale sektore, čija ukupna ulaganja ne prelaze 10%. Ulaganja u financijski sektor, okoliš, medicinsku i mobilnu tehnologiju imaju isti postotak ulaganja. U sektor energije ulagalo se isto kao i u 2012. godini 2%.

Tablica 6: Ulaganja u Španjolskoj i Finskoj po godinama

Ukupna ulaganja u mil.€	***2012.***	***2013.***	***2014.***	***2015.***
Španjolska	62,5	57,6	52,63	55
Finska	28,4	26,4	34,5	36,5

Izvor: Statistics Compendium 2014, http://www.eban.org/eban-2015-statistics-compendium-angel-investment-grows-to-e61-billion

Tablica prikazuje iznose ulaganja od 2012.-2015. godine između Španjolske i Finske. U Španjolskoj se najviše uložilo u 2012,a u Finskoj u 2015. godini. Španjolska u 2015. bilježi porast ulaganja od 2,37 milijuna eura, dok Finska u istom razdoblju bilježi porast od 8,1 milijun eura.

Promatrajući ulaganja poslovnih anđela Španjolske i Finske uočavamo prednost Španjolskih ulagača. Naime, u 2015. godini Španjolska ima ulaganja u iznosu od 62,5 milijuna eura, dok Finska ima 28,4 milijuna eura. Nakon toga, u 2013. godini zbog ekonomske krize dolazi do pada ulaganja u obje zemlje, a u 2015. godini dolazi do oporavka u obje zemlje te se bilježi porast ulaganja. Vodeći po sektorima ulaganja u obje zemlje je ICT sektor. Ulaganja u proizvodnju u 2015. godini u Španjolskoj su pala te iznose svega 4% ukupnih ulaganja. Najveći porast bilježi prodaja i distribucija koja je 2010. godine imala svega 1,3% ulaganja, a u 2015. godini iznosi 34,9%. U Finskoj se 2015. godine, osim u ICT ulaže u mobilnu i medicinsku tehnologiju, dok ulaganje u energiju ostaje nepromijenjeno u obje godine i iznosi svega 2%.

5. ZAKLJUČAK

Iz postavljenih ciljeva, navedenih podataka i provedenog istraživanja donosimo zaključak rada. Za poslovne anđele možemo reći da su, još uvijek za većinu ljudi nepoznat pojam. Poslovni anđeli su bogati pojedinci s puno znanja i iskustva koji ulažu vlastita sredstva najčešće u start-up poduzeća s visokim stupnjem rizika. Cilj njihovog ulaganja je pomoći poduzetniku koji nema dovoljno vlastitog kapitala za pokretanje posla, a ima kvalitetnu poduzetničku ideju. Specifičnost im je što ne primaju nikakvu financijsku naknadu nego ostvaruju profit prodajom svog vlasničkog udjela. Doprinose rastu gospodarstva u cjelini kao i tehnološkom razvoju. Vidljivo je kako poslovni anđeli u prosjeku imaju jednu investiciju godišnje, ali postoje i oni koji imaju 4 i više investicija. Iznos investicije kreće se od 50 do 250 tisuća eura godišnje. Poslovanje poslovnih anđela podupire i država kroz olakšice i potpore za ulaganja.

Za interese poslovnih anđela u Europi brine EBAN. To je neprofitna organizacija koja ima 150 članova iz više od 50 Europskih država. Ima važnu ulogu za buduća ulaganja u Europi, posebno za mala i srednja poduzeća.

Najveći broj ulaganja poslovnih anđela bilježi se u Ujedinjenom Kraljevstvu i Španjolskoj, dok Nizozemska, Finska, Italija i Švedska bilježe pad ulaganja. Ujedinjeno Kraljevstvo kao vodeća država po ulaganjima poslovnih anđela ni u jednoj godini u razdoblju od 2012.-2015. godine ne bilježi pad ulaganja. S druge strane, država s kojom smo usporedili Ujedinjeno Kraljevstvo, Italija u 2013. godini bilježi pad ulaganja, nakon toga slijedi blagi porast u 2014. godini koji se nastavlja i u idućoj godini. Osim navedenih dviju država , usporedili smo ulaganja poslovnih anđela u Španjolskoj i Finskoj. Španjolska, koja je među vodećim državama po ulaganju poslovnih anđela bilježi pad ulaganja u 2013. i 2014. godini. U 2015. godini ulaganja poslovnih anđela rastu. Finska bilježi pad ulaganja u 2013. godini, zatim slijedi pozitivan trend rasta ulaganja koji se nastavlja u sljedećim razdobljima.

Kao razlog tome možemo pripisati svjetsku financijsku krizu koja je od 2007. do 2015. godine i uzrokovala gubitke u financijskim sektorima. Osim gubitaka u financijskim sektorima, uzrokovala je porast nezaposlenosti, pad bruto domaćeg proizvoda, pad proizvodnje te porast općeg osjećaja nesigurnosti za budućnost. Svjetska financijska kriza

zahvatila je tržište poslovnih anđela u Europi u razdoblju od 2008. do 2015. godine. S druge strane, pad ulaganja poslovnih anđela možemo pripisati pojavi neiskusnih i nedovoljno obrazovanih poslovnih anđela koji imaju financijske ciljeve, ali većina njih nema planove za njihovo ostvarenje. Ponekad energija, entuzijazam, fleksibilnost i brze pretpostavke nisu dovoljne za ostvarenje postavljenih ciljeva. Vodeći sektor po ulaganju u svim zemljama je ICT sektor, zatim slijede proizvodnja, biotehnologija, financijski servisi te mobilna tehnologija. Najmanje se ulaže u energiju.

Edukacija o važnosti poslovnih anđela te prednostima koje pružaju poduzećima u koja ulažu ima pozitivan utjecaj na razvoj gospodarstva u cjelini.

LITERATURA

1.A nation of angels (2015): [Internet], raspoloživo na: http://www.enterpriseresearch.ac.uk/wp-content/uploads/2015/01/ERC-Angels-Report..pdf (5. srpnja 2016.)

2. Angel Co Fund (2016): [Internet], raspoloživo na: http://www.angelcofund.co.uk/ (5.srpnja 2016.)

3.BAND (2016): [Internet], raspoloživo na: http://www.business-angels.de/en/events/ (5.srpnja 2016.)

4.BAE (2011): [Internet], raspoloživo na: http://www.business-angels.de/wp-content/uploads/2015/12/BAE-The-European-Business-Angel-Market.pdf (12.kolovoza2016.)

5.BAN NEDERLAND (2016): [Internet], raspoloživo na: http://www.bannederland.nl/over-ons/ (6.srpnja 2016.)

6.BAN NEDERLAND (2016): [Internet], raspoloživo na: http://www.bannederland.nl/over-ons/onze-doelstellingen/ (6.srpnja 2016.)

7.Crane (2016): [Internet], raspoloživo na: http://www.crane.hr/o-nama/, (12. kolovoza 2016.)

8.Crane (2016): [Internet], raspoloživo na: http://www.crane.hr/o-nama/, (12. kolovoza 2016.)

9. EBAN (2016): [Internet] raspoloživo na: http://www.eban.org/about/who-we-are, (1.srpnja 2016.)

10. EBAN (2016): [Internet] raspoloživo na: http://www.eban.org/about/becoming-a-member (1.srpnja 2016.)

11.EBAN (2016): [Internet] raspoloživo na: http://www.eban.org/wp-

12. EIF (2011): [Internet] raspoloživo na http://www.eif.org/news_centre/publications/eif_wp_2011_011_Business_Angels_in_Germany. (22.srpnja 2016.)

13. ESADE BAN (2016): [Internet] raspoloživo na: http://www.esadeban.com/en (2.srpnja 2016.)

14. ESADE BAN (2016): [Internet] raspoloživo na: http://www.esadeban.com/en/investors#ventajas (2.srpnja 2016.)

15. ESADE BAN (2016): [Internet] raspoloživo na: http://www.esadeban.com/en/investors#ventajas (2.srpnja 2016.)

16. ESADE Entrepreneurship Institute (2016): [Internet] raspoloživo na: http://www.esade.edu/research-webs/eng/eei/actos/esadeban (2.srpnja 2016.)

17. European Commission (2016): [Internet], raspoloživo na: http://ec.europa.eu/growth/access-to-finance/funding-policies/business-angels/index_en.htm, (4.srpnja 2016)

18. Evaluation of EU Member States' Business Angel Markets and Policies - Final report Summary (2012): [Internet], raspoloživo na: http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/7863/attachments/1/translations, (7. rujna 2016.)

19. Evaluation of EU Member States' Business Angel Markets and Policies - Final report (2012): [Internet], raspoloživo na: http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/7862/attachments/1/translations, (7.rujna 2016.)

20. FiBAN (2015): [Internet], raspoloživo na: https://www.fiban.org/news/finnish-business-angel-activity-2015 (2.kolovoza 2016)

21. Finnish Business Angels Activity (2016): [Internet], raspoloživo na: www.fiban.org/news/finnish-business-angel-activity-2015 (2.kolovoza 2016.)

22. Financiranje poduzetničkog pothvata (2011): [Internet], raspoloživo na: http://web.efzg.hr/dok/EPO/mmikic//upravljanje%20malim%20i%20srednjim%20poduzecima/Financiranje%20poduzetnickog%20pothvata.pdf, (27.srpnja 2016.)

23. IBAN (2016): [Internet], raspoloživo na: http://www.iban.it/it/attivita (3.kolovoza 2016.)

24. IBAN (2016): [Internet], raspoloživo na http://www.iban.it/frontend/iban/public/file/Vincenzo%20Capizzi_Survey%20IBAN%202014.pdf (3.kolovoza 2016.)

25. Informe Business Angels (2016): [Internet], dostupno na: http://www.aeban.es/sites/aeban.es/files/Informe%20Business%20Angels%20AEBAN%202016.pdf (1.kolovoza 2016.)

26. Italian Angels for Growth (2016.): [Internet], raspoloživo na: http://www.italianangels.net/en/investment-focus/ (3. kolovoza 2016.)

27. Italian Business Angels Networks - IBAN Association (2016): [Internet], raspoloživo na: http://www.businessangelseurope.com/Knowledge%20Centre/Research%20%20Data/Italy_IBAN_Company%20Profile.pdf (3.kolovoza 2016.)

28. Kraemer-Eis, H., Schillo, M. (2011): Business angels in Germany, [Internet] raspoloživo na: http://www.eif.org/news_centre/publications/eif_wp_2011_011_Business_Angels_in_Germany.pdf , (6. rujna 2016.)

29. Linkedin (2016.): [Internet], raspoloživo na: https://www.linkedin.com/company/italian-angels-for-growth (2.kolovoza 2016.)

30. London business Angels Network (2016): [Internet], raspoloživo na: www.syndicateroom.com/business-angel-networks/london-business-angels (7.srpnja 2016.)

31. Logo EBAN-a (2016): [Internet], raspoloživo na: http://www.eban.org/wp-content/themes/ebantheme/public/img/layout/eban-logo-sm2.png (2.kolovoza 2016.)

32. NORDIC BAN (2016): [Internet], raspoloživo na:http://www.connectdenmark.com/media/481041/invitation_to_business_angels_to_join_nordicban.pdf (14.srpnja 2016.)

33. Orsag, S., Dedi, L. (2014): Tržište kapitala, udžbenik za ekonomske škole, [Internet], raspoloživo na: http://www.alkascript.hr/index.php/katalog-proizvoda/srednje-skole/ekonomska-skola/ostali-udzbenici?format=raw&task=download&fid=167 (15.srpnja 2016.)

34. Simbolični prikaz poslovnih anđela (2016): [Internet], raspoloživo na http://she.hr/poslovni-andjeo-daje-vam-krila/ (22.kolovoza 2016.)

35. Statistics compendium (2014): [Internet], raspoloživo na: http://www.eban.org/wp-content/uploads/2014/09/13.-Statistics-Compendium-2014.pdf, (1.srpnja 2016.)

36. Statistics Comendium (2015): [Internet], raspoloživo na: http://www.eban.org/eban-2015-statistics-compendium-angel-investment-grows-to-e61-billion (2.srpnja 2016.)

37. Stočko, Z. (2015): Poslovni anđeli, Međimursko veleučilište u Čakovcu, [Internet] raspoloživo na: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:110:664691, (5.srpnja 2016.)

38. UKBAA (2016): [Internet], raspoloživo na: http://www.ukbusinessangelsassociation.org.uk/about/ (5.srpnja 2016.)

39. UKBAA (2016): [Internet], raspoloživo na: http://www.ukbusinessangelsassociation.org.uk/services-for-entrepreneurs/support-and-advice/angel-investment-right-business/ (5.srpnja 2016.)

40. Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici, Poslovni anđeli (2016): [Internet], raspoloživo na: file:///C:/Users/AMD/Downloads/10.POSLOVNI%20ANDELI%20(11).pdf, (25.srpnja 2016.)

41. Wikipedija (2016a): [Internet], raspoloživo na: https://hr.wikipedia.org/wiki/Poslovni_an%C4%91eli , (12.srpnja 2016.)

42. Wikipedija (2016b): [Internet], raspoloživo na: https://hr.wikipedia.org/wiki/Poslovni_an%C4%91eli (12.srpnja 2016.)

43. Wikipedija (2016c): [Internet], raspoloživo na: https://en.wikipedia.org/wiki/EBAN

43.Wikipedija (2016d): [Internet], raspoloživo na: https://en.wikipedia.org/wiki/Anthony_Clarke_(businessman) , (14.kolovoza 2016.)

44. Wikipedija (2016e): [Internet], raspoloživo na: https://hr.wikipedia.org/wiki/Poslovni_an%C4%91eli (12.srpnja 2016.)

44. 5K Angels (2016): [Internet], raspoloživo na: https://www.syndicateroom.com/business-angel-networks/angels-5k-network (12.rujna 2016.)

POPIS SLIKA

Slika 1. Simbolični prikaz poslovnih anđela.....9

Slika 2. Logo EBAN-a.....15

POPIS TABLICA

Tablica 1. .Razlika između poslovnih anđela i fondova rizičnog kapitala.....11

Tablica 2. Broj mreža poslovnih anđela.....13

Tablica 3. Statistika Nizozemske mreže poslovnih anđela iz 2012. godine.....23

Tablica 4. Ukupna ulaganja u Ujedinjenom Kraljevstvu i Italiji po godinama.....34

Tablica 5. Iznos po fazama ulaganja.....37

Tablica 6. Ulaganja u Španjolskoj i Finskoj po godinama ulaganja.....39

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Tri glavna načina ulaganja u ranoj fazi u Europi u 2015. godini.....27

Grafikon 2. Sektori ulaganja u 2015. godini.....28

Grafikon 3. Ulaganja poslovnih anđela po etičkoj pripadnosti.....30

Grafikon 4. Ulaganja u 2010. godini (Ujedinjeno Kraljevstvo).....31

Grafikon 5. Ulaganja u 2014. godini (Ujedinjeno Kraljevstvo).....31

Grafikon 6. Ulaganja u 2010. godini (Italija).....33

Grafikon 7. Ulaganja u 2014. godini (Italija).....33

Grafikon 8. Ulaganja u 2010. godini (Španjolska).....36

Grafikon 9. Ulaganja u 2015. godini (Španjolska).....36

Grafikon 10. Ulaganja u 2012. godini (Finska).....38

Grafikon 11. Ulaganja u 2015. godini (Finska).....38

SAŽETAK

Poslovni anđeli su individualni ulagači koji pripadaju jednom od oblika alternativnih načina financiranja. Ulažu u start-up poduzeća sa visokim stupnjem rizika i na taj način ulaze u vlasnički udio. Najčešće ulažu u računalne programe, medicinska pomagala, proizvodnju i biotehnologiju. O interesima poslovnih anđela na području Europe brine EBAN (Europska mreža poslovnih anđela). EBAN zastupa interese više od 150 članova iz više od 50 Europskih država. Vodeće države po ulaganjima poslovnih anđela se Ujedinjeno Kraljevstvo i Španjolska, dok Italija i Finska bilježe pad ulaganja. Poznavanje rada poslovnih anđela ima važan utjecaj na tehnološki i gospodarski razvoj.

Ključne riječi: Poslovni anđeli, ulaganje, EBAN, sektori, mreže.

SUMARRY

Business angels are individual investors who belong to one of the forms of alternative ways of financing. Invest in start-up companies with a high degree of risk and thus enter the stake. Most often invest in computer software, medical devices, manufacturing and biotechnology. About interests of business angels in Europe cares EBAN (European Business Angel Network). EBAN represents the interests of over 150 members from over 50 European countries. The leading countries of investments from angel to the United Kingdom and Spain, while Italy and Finland decreased investment. Knowledge of business angels has an important impact on the technological and economic development.

Keywords: Business angels, investment, EBAN, sectors, networks.